

Воят Людмила Іванівна, старший науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МОРАЛЬНОГО ТА ПРАВОВОГО АСПЕКТІВ У КОНТЕКСТІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Ситуація щодо питань, пов'язаних із корупцією, в Україні нагадує проходження літаком зони турбулентності. Проходячи повз таку зону, літак починає вібрувати: тряситься і розгойдуватись у різні боки. У пасажирів після повідомлення про необхідність пристебнути ремені безпеки і не залишати своїх місць виникає почуття тривоги та страху, за яких складно зберігати спокій. У цей час змінюється сприйняття, яке може призвести до неадекватних дій. У пам'яті відразу вириваються жахливі картини з місць катастроф, які колись бачили в новинах. Причиною виникнення в атмосфері турбулентності є постійні зміни температури, тиску, напрямку та швидкості вітру. Так і в засобах масової інформації останніми роками тільки й чути, що Україна знаходиться в процесі реформування, становлення (в контексті подолання корупції) власної незалежної правової системи, тобто про постійні зміни в суспільстві як мінливість вітру в повітрі під час турбулентності. Водночас ми є тими пасажирами в літаку, у яких під впливом почуття небезпеки порушується спокій, намагаючись пристосуватися до нових умов.

Соціальний порядок є основою нормального життя людей у суспільстві. Це стан узгодженості відносин між людьми із законами природи, що значною мірою залежить від політики, яку провадить панівний клас або соціальна група. Політика – це сфера відносин між людьми, які виникають під час організації та функціонування державної влади в суспільстві. Забезпечити соціальний порядок покликані три головні напрями політики будь-якої держави: економічна, соціальна й духовна. На жаль, в Україні останніми роками триває процес становлення та реформування правової системи. Це спричиняє різке зниження життєвого рівня громадян, зростання цін та безробіття,

зниження рівня соціального захисту малозабезпечених верств населення, активізацію злочинності, у чому числі корупції.

Корупція – багатогранне поняття, що містить безліч аспектів економічного, правового, політичного характеру. Існує безліч проявів корупції: хабарництво, фаворитизм, непотизм (кумівство), протекціонізм, лобізм, незаконний розподіл, перерозподіл і присвоєння суспільних ресурсів і фондів в особистих цілях, незаконна приватизація, протизаконна підтримка та фінансування політичних структур, вимагання й надання пільгових кредитів, замовлень, так званий «блат». Вона має морально-психологічний вимір: психологічно розбещує не лише суспільство загалом, деформує його соціально-політичні інститути та моральність народу, а й власне хабародавця. Коли людина бере хабар, вона не просто укладає угоду із своєю совістю, а позбавляється найголовнішого – почуття спокою й рівноваги, кожен день очікуючи викриття та кари. Постійно жити з таким самопочуттям – це піддавати свою психіку потужним стресам. Також нервовому напруженню сприяє й те, що хабарнику важко розповідати про аморальні вчинки навіть найближчому оточенню, адже це може викликати додатковий осуд. Однак варто зазначити, що в суспільствах, де корупція отримала системне поширення, психологічні фактори мають менший сенс, проте факт залежності від того, хто пропонує хабар, залишається. Водночас хабар розбещує виконавця, адже в разі надання неофіційних послуг замовник не зможе поскаржитись на якість виконання роботи.

Негативні наслідки корупції полягають у тому, що вона передбачає істотне розходження між проголошеними та реальними цінностями. Детально ці процеси описано в теорії соціальної аномії Е. Дюркгейма: через корупцію в суспільстві панує стан, коли частина суспільства, знаючи про існування зобов'язуючих їх норм, ставиться до них негативно або байдуже, вона формує в членів суспільства сприйняття «подвійного стандарту» моралі й поведінки. Як писав Т. Гоббс, корупція – це «корінь, з якого витікає в усі часи та за різних спокус презирство до всіх законів».

Варто зауважити, що цей соціальний феномен формувался протягом усієї історії в більшості сучасних країн: те, що вважається хабаром у країнах Західної Європи, є нормою

ділової поведінки в багатьох країнах Азії. Наприклад, у більшості країн світу досить поширеними є чайові, про що заздалегідь попереджають туристів.

Існування корупції призводить до того, що фактично в суспільстві функціонують дві соціальні підсистеми – офіційна та неофіційна. Перша з них дотримується правових і моральних норм, друга – використовує протиправні методи. Суб'єкти корупції функціонують у неофіційному середовищі, де панує своя система цінностей, свої цілі й методи їх досягнення, а життя облаштовується не за офіційними законами, а за правилами, що створюються на основі викривлення моральних цінностей.

Моральні цінності мають бути невід'ємною складовою забезпечення соціального порядку, адже пов'язані з ціннісною орієнтацією на справедливість, добро, порядок, досягнення суспільних ідеалів. Лише в умовах порядку людина може бути порядною (чесною, нездатною до низьких, аморальних, антигромадських вчинків) і буде відповідати за свої вчинки. Коли немає порядку, є спокуса бути непорядною. Основою соціального порядку є певний соціальний лад. Зміни в соціальному порядку (постійне реформування, створення, формування) не можуть не впливати на змінення сприйняття для виконання адекватних дій. Зазначені причини посилюють соціальну напруженість, створюють умови для соціального безладу в суспільстві.

Таким чином, моральний і правовий аспекти тісно взаємопов'язані. І право, і порядок у суспільстві мають бути справедливими. Тоді в людей, що живуть у ньому, будуть підстави бути моральними. Так, норма «не вкради» буде виконуватися швидше, коли в суспільстві у більшості не буде безвихідною потреби та негативного прикладу з боку «сильних світу цього». Як пише В. Шердаков у книзі «Ілюзія добра»: «У фальшивих обставинах люди мимоволі зраджують собі, перекручуються і стають фальшивими їх думки та почуття. Правда здається божевіллям там, де панує брехня. Не підпасти під вплив загальних ілюзій, які утвердилися як розсудливість і норма, дасть змогу особливе бачення та моральне чуття». Не хотілося б бути тим постійним пасажиром у літаку, та ще й перебувати в зоні турбулентності, адже будь-яка конструкція має межу міцності і, на відміну від літака, у нашої держави немає запасного аеродрому.